

Buksa Éva Mária

Új idők fuvallata

(Dramatizált életképek Bölöni Farkas Sándor életéből)

(Részlet)

A színdarab szereplői:

BÖLÖNI FARKAS SÁNDOR, író, műfordító, művelődésszervező
Br. WESSELENYI MIKLÓS, az erdélyi reformkor
legnagyobb szónoka, haladó gondolkodású politikus
DÖBRENTEI GÁBOR, író, lapszerkesztő, irodalomkritikus
VISKI ELEK, Bölöni lelki barátja
KELEMEN BÉNI, Bölöni székelykeresztúri származású barátja
Gr. BÉLDI FERENC, Bölöni útítarsa nyugat-európai és amerikai útján
POLCZ JOZEFINA, Bölöni kedvese, titkos jegyese
JANKA asszony, Jozefina anyja
KLÁRIKA, Bölöni húga
PIROSKA, a Polcz család szolgálója

Játszóidők 1815 és 1841 decembere között, Kolozsváron, Marosvásárhelyen és Bonchidán.

7. kép

Kolozsvár — 1840.

*A Gyulai-palotában Sándor szobája (azonos az előző képben leírttal).
Érkezik Béldi Ferenc gróf, Gyulai Lajos gróf és Sándor.*

GYULAI LAJOS *(jobb karjával helyet kínál)* Foglalj helyet nálunk, Ferenc!
(Béldi leül) *(Megrázza a csengőt)* Na, vajon ez a Lajos mér' nem hozza bé a bort?!

SÁNDOR Bocsánat, gróf úr, én elküldtem a csizmadiához Lajost... De én máris hozom. *(El)*

BÉLDI FERENC Úgy hiszem, a Guberniumnál rossz szemmel nézik, hogy ez a forradalmas eszméket hirdető Stáncsics Mihály itt, a te palotában Farkas Sándornál tett látogatást.

GYULAI LAJOS Szegény jó Sándor. Ha már én adok neki szállást, hol fogadja azt a tanítót? *(Sétál)* Egyébiránt egy ártalmatlan beszélgetéssel még nem lehet megdönteni a monarchiát. Nem ez a véleménye grófságodnak?!

SÁNDOR *(egy tálcán három poharat és egy kancsó bort hoz)* Itt van, parancsoljanak! *(Leteszi, majd tölt a poharakba)*

GYULAI LAJOS *(felemeli a poharat)* Köszönteni kívánom a mi Sándor barátunkat ama jutalom okán!

BÉLDI FERENC Melyikre gondolsz, Lajos gróf?

GYULAI LAJOS A Magyar Tudományos Akadémia Bölöni Farkas Sándor *Észak-Amerika Utazások* című írását az év legjobb munkájáért járó címmel és 200 arannyal jutalmazta.

BÉLDI FERENC Erre igyunk! *(Koccintanak. Isznak)*

SÁNDOR *(kortyol)* Az a pénz nem az enyém!

BÉLDI FERENC Ugyan már, Sándor, hát kié?

SÁNDOR *(kétszer köbög, zsebkendőt tart a szája elé)* Visszaadom...

GYULAI LAJOS Te, Sándor, egész életedben arra vágytál, hogy gazdag légy! S most itt az alkalom! 200 arany... hát az... az az én számításom szerint két egész évi írónoki fizetésed a Guberniumnál.

SÁNDOR Egy ilyen alacsony rendű másoló nem méltó fényesebb életvitelre. Minek nekem a pénz arra a hátralevő rövid időre? Milyen lélekkel fogadjam el ezt a nagy summát?!... Mikor még egészséges voltam, arra vágytam, hogy gazdag legyek, hogy sok jót tehessek embertársaimnak és nemzetem javárára... Szélmalom harcot vívtam az Erdélyi Nemzeti Múzeumért is. *(Szünet)* De most a halál küszöbén állva nem kell már semmi.

BÉLDI FERENC Mit csinálsz hát a pénzzel?!

SÁNDOR Levelet írok az Akadémiának, és megköszönöm ezt a soha nem remélt örömet, hogy alkalmam adatik e keveset a nemzetre, a közjó oltárára letenni...

BÉLDI FERENC Te már oly sokat tettél e hazáért, kiváltképpen az amerikai utazásunk után.

SÁNDOR Keveset... *(kettőt köbhint)* Sokkal kevesebbet, mint amennyit szerettem volna.

GYULAI LAJOS Azért vagy elégedetlen, mert Észak-Amerikai Utazásodat az osztrák kormány tiltó listára tette?!

SÁNDOR Amit tiltanak, az még jobban érdekli az embereket. Tudom, hogy titokban is olvasni fogják a szabadságra szomjas lelkek *(Kettőt köbög)*

GYULAI LAJOS *(Sándor vállára helyezve kezét)* Mi Béldi gróffal téged jobb hangulatra szeretnénk hangolni, mert mostanság erősen búnak eresztetted a fejed... Emelem poharam arra a honfira, aki a közjót szolgálva megfundálta az első önszegélyző takarékpénztárt, alias Gondviselő Társaságot, a Vívó Intézetet és az Asszonyi Olvasó Társaságot, és nemrég az Új játékszín pénzügyeinek intézője lett... Vivát! Vivát, Farkas Sándor! *(Poharat emel)*

BÉLDI FERENC Vivat! Még sokáig éljen! *(Magasba emeli poharát. Isznak)*

SÁNDOR Így betegen... minden örömtől, szeretettől mentes életet nem érdemes élni — nagyon várom az isteni megváltást. *(Halkan)* Ez a száraz betegség már a hangszálaimat is kikezdte *(Aléltan esik le a székére)*

GYULAI LAJOS Megyek az inasért, hogy vigye be a hálószobába *(El)*.

8. kép

Kolozsvar — 1841 decembere

Sándor házi köpenyben ül, kezében a Jozefa legyezője és a tőle kapott zsebkendő.

SÁNDOR (*hangosan gondolkodik*) A léleknek nincsen szülőföldje, élhet bárhol, gazdagodik érzeménnyel és alkot... mert a lélekben teremtő erő lakozik... (*Szünet*) (*A zsebkendőt szagolja*) A betegség barlangjából lelkem — mint a madár — kirepül, magasra száll és... (*elmélázva*) látom a bonchidai kertet, ott ülünk Jozefával kéz a kézben... (*Víziói vannak*) De jó, hogy eljöttél! Emlékszel, kedves, amikor a bonchidai parkban kézen fogva nekiindultunk az életnek? Akkor azt hittük, így fogunk menni holtomiglan, holtodiglan. (*Szünet. A távolba réved.*) Mit mondasz?!... Mindenre emlékszel?... Miért is engedtem el a kezedet?... Miért nem írtam neked hosszú utamról?... De hiszen kétszer is írtam! Igazad van...

Tudom... tudom, hogy én vagyok szakításunknak okozója. Jaj, ne... ne menj el, Zefirkém! (*Kiáltva*) Zefirke! (*Hosszú köhögés*)

Belép Wesselényi Miklós, döbbsenten nézi.

SÁNDOR De jó, hogy nem mentél el! Zefirke! jer ide, Zefirke... (*Kezeit kitarja*)

WESSELÉNYI (*tanácstalannul áll. Kis idő múlva két lépést tesz előre*) Sándor... Sándor! Én vagyok, Wesselényi Miklós! Csak te vagy és én. Nincsen itt Zefirke.

SÁNDOR Már elment?!

WESSELÉNYI (*leül*) Mondd el nekem, drága barátom, szíved bánatát!... és akkor, meglásd, megkönnyebbülsz! (*Kedvesen*) Akarod?! (*Szünet*) Mondd, ki az a Zefirke? (*Szünet*) Az a lány ugye, akivel egyszer régen, van annak 12-13 éve, láttalak Bonchidán?

SÁNDOR (*elmélázva*) Bonchidán.

WESSELÉNYI Mi történt vele?... Mikor szakítottatok?

SÁNDOR Amikor hazajöttem Amerikából, megtudtam, hogy érkezésem előtt öt nappal férjhez ment egy James Swain nevű philadelphiai állampolgárhoz.

WESSELÉNYI És miért tette, mit mondott, amikor találkoztatok?!

SÁNDOR Soha többé nem találkoztunk, mert három nappal az esküvő után örökre elment vele Amerikába, Philadelphiába.

WESSELÉNYI És nem tudod felejteni...

SÁNDOR Őt nem lehet elfelejteni. Az emlékezés hídja hozzá vezet... Az emlék csodás erő... vigasz a beteg léleknek... tudod, Miklós, a lélek szüntelenül alkot és teremt (*Feláll nagyon lassan, nebezzen*), a testi rabság, a testi nyomor keserű óráiban is képzeletünk (*mutatja*) magasba száll, felrepül az ég felé, mint a madár...

WESSELÉNYI Értem, Sándor! Megértelek, hidd el! Rejtett lelki tusáinkat és nyilvános eszmei lobogásunkat kölcsönösen értettük, mert egy zászló alatt harcoltunk, eszméink lobogójára a reformokat tűztük.

SÁNDOR *(felemeli mutatóujját)* Az erény, értelem, és igazság vonzásában társadalmi és nemzeti szabadságot akartunk!

WESSELÉNYI Hát igen, de a szabadság nem ajándék! Nem jár a tétleneknek és kishitűeknek. Haladást és közboldogságot álmodánk nemzetünknek, és egy kicsit magunknak is. Nézz rám, Sándor! *(Elgondolkozva)* Én nemes vagyok tettem egy-két emlékezetes dolgot e hazában, *(leül búsan lógatja fejét)* nemes ember nem panaszkodik! De én most kivételt teszek veled!... Súlyos, gyógyíthatatlan beteg vagyok: látásom napról napra gyengébb, nemsokára teljesen megvakulok! A Balítételek után a következő könyvem már nem tudom befejezni.

SÁNDOR *(meglepetten)* Miklós, ne veszítsd el a reményt! Neked még dolgoz van, és felelősséged! Van szerető feleséged és két fiad, de én oly magányos... társtalan vagyok, mint a bércre esett fenyő. *(Kettőt köbög)*

WESSELÉNYI Jegyezd meg, barátom, az ember, aki jó ügyet szolgál, nem lehet magányos! Tudod, nekem milyen sok plánomom hull a porba! *(Járkál)*. Ámbár Döbrenteivel bejártam Itáliát, Széchenyi István gróffal Nyugat-Európát és Nagy Britanniát, de az „új világot”-ot nem láttam. *(Szünet)* *(Vidáman átöleli)* Mégis, Sándri, neked köszönhetően ez a vágyam valóra vált!

SÁNDOR *(fejét tagadólag rázza)* Én nem tudom, nem értem, miről beszélsz...

WESSELÉNYI Tudod, életem egyik nagy óhajta vala a Niagarazuhatagot megcsodálni! *(Lelkesen)* És most csodálhatom! Mert te, barátom, könyvedben úgy festetted elém, hogy láthatom és hallhatom ezen természeti csodát! *(Térképhez lépve ujját a Niagarára helyezi)*

SÁNDOR Szerény képességeim szerint.

WESSELÉNYI Nincs igazad! Hiszen Kazinczy is megmondta, hogy prózád gyönyörű és élvezetes! Én elolvastam háromszor, és könyv nélkül felidézem neked azt az érzeményt és látványt. Akarod?!

SÁNDOR Nem bánom...

WESSELÉNYI *(a könyvet a kezében tartva)* „Borzasztó mély mormolás hallatszott fel; magos párafelleg emelkedett s tornyosódott lebegésében a mélység felett; egy tenger zúbant le a szürtek tetejéről, s alant tejszín habözön pezsgett és hánykolódott a szikladarabok közt! Tekintettünk fel a folyóra, miként mint a zsilip zuhanása, mely a nézést is ragadja maga után, zúdult a temérdek megkékiült víztömeg a sziklaormóig, hol a toronymagasságú oszlopfarmákban s más ezer változatokban ömlik a mély örvénybe, ragadván magával a szem nézését. Tekintettünk a mélységbe, hol már pezsgó téjhabbá vált a fenn égkéek víz; tekintettünk e borzasztó örvénybe, hol, mint mikor dörög a közel zivatart jelző ég, mély zúgás s mormolás közt forrnak és zúbnak egymásba sodródó kerengők, s egymást elnyelni küzdenek... Nincs nyelv és ecset, mely a természetnek itteni jeleneteit leírja.”

SÁNDOR *(kezével bizonytalan mozdulatot tesz)* Látom... hallom! Oh, mily bánat, hogy Jozefának nem mutathattam meg!

WESSELÉNYI Zefirkének?! Hadd, ő még megnézheti, hiszen — azt mondád — Philadelphiában lakik.

SÁNDOR *(fejét ingatja)* Nem, nem soha!... Már soha!

WESSELENYI De miért?!

SÁNDOR *(elébe tolja az Erdélyi Híradó 1833. júl. 30-i számát)* Olvasd! Már nyolc éve történt!

WESSELENYI *(bangosan olvassa)*

„...Meghalt tegnap reggel öt órakor Mrs. (Polcz) Josephina, Swain James úr hitvese, rövid, de fájdalmas betegségben. Ezen kimívelt kellemes asszonyág erdélyi születésű volt.

...Polcz Josephina szerencsés szülése után tíz nappal közbejött betegség miatt múlt ki...” *(Csend)*

SÁNDOR Elvesztettem őt, akiért most mindent odaadnék, hogy visszakapjam. Vele együtt elvesztettem mindazt, amiért érdemes élni...

WESSELENYI Na, de azután még sok szép, hasznos dolgot cselekedtél nem csak Kolozsvár, de Erdély népe javára. Az általad fundált első erdélyi néplap, a Vasárnapi Újság — Brassai Sámuel szerkesztésével — él, és virágozik szerte e hazában elvetve a tudomány magvait a nép között és a haladás, változás csíráját növesztve. Meglátásom szerint az oskoláknak jelentős szerepe van a nép kimívelésében. Könyvedben olvastam, hogy Amerikában, ha egy településen 50 família él, akkor a státus köteles oskolát fundálni.

SÁNDOR Erre igen nagy szükség lenne nálunk is!... Vigasztalásomra szolgál, hogy nálunk is láthatók a haladás jelei. Brassai Sámuel az unitárius főtanodában elérte, hogy a latin helyett az oktatás nyelve magyar legyen, és ott van Szentiványi Mihály, a költő és a nagyajtai Kriza János, akit az Akadémia is tagjai közé választott — ők a műveltség fáklyavivői!

WESSELENYI Fontos lenne, hogy ugyanazon tanodának különféle vallású deákjai és professzorai békében együtt munkálkodjanak.

SÁNDOR *(köhögés fogja el, fejéhez kap)* Jaj! *(Halkan)* A lét romjain tengődve... *(megszakításokkal)* lassan időm lejár... *(Csend)* Légy áldott, barátom! *(Kézét felemelve)* Isten áldjon! *(Szünet)* Tudod, Miklós, én hiába éltem... nem voltam boldog... soha nem ismertem a szerelem boldogságát, *(legyint)* csak apró örömök, néha örömfények is villantak életem egén.

WESSELENYI Nincs igazad, Sándor, a te életed alkotó, dús élet volt! Gondolatmagvaid még ebben a silány erdélyi talajban is termést hoztak... Az imént itt láttam az asztalon Széchenyi István gróf levelét. *(Keresgél az asztalon, felemeli a levelet)* A könyvedről írt sorait jól véd eszedbe! *(Olvassa)*

„Hála a Mindenhatónak, hogy ezen könyv napvilágra jött, haszna honfitársainkra felszámíthatatlan.”

SÁNDOR Bár úgy lenne! *(Elgondolkodik)* Engem az emberek, a megkeseredett emberek iránti szeretet és nemzetem felemelkedését segítő akarat hajtott.

WESSELENYI Pontosan tudom!... Éppen ezért neved örökre fennmarad a nemzet emlékezetében! Mert a szeretet alkotásai és az alkotás szeretete megőrzi neved!

SÁNDOR Na, és te, a te neved?... Ki tett ebben az elárvelt hazában többet nálad?! Ki szenvedett a tömlöcben liberális reformeszméi miatt? Ki fundált

oskolát Makfalván a pór nép számára? Ki szabadította fel birtokán a jobbágyokat? A pozsonyi diétán és Szatmárban a megyegyűlésen ki hirdette fennhangon az igazságot és szabadságot?! Te... *(köbög)* báró Wesselényi Miklós, aki a Magyar Tudományos Akadémiának is tagja vagy... *(Szünet)*

WESSELÉNYI *(lassú léptekkel sétál)* Megítélésem szerint mi új utak köveit próbáltuk lerakni még akkor is, ha ezeken sikamlós, veszélyes voltuk miatt magunk is elcsúsztunk, de nem szüntünk meg hirdetni: nincs igazság és nem is lehet szabadság nélkül, miként szabadság sem igazság nélkül! *(Szünet)* Tudom... érzem: pirkad már a szabadság hajnala!!

SÁNDOR Én is érzem: ÚJ IDŐK FUVALLATÁ-t!

WESSELÉNYI Mindketten tettünk azért, hogy a pirkadó szabadság fényjelei megvilágítsák ezt az új utat.

SÁNDOR *(köbög, majd int Miklósnak)* Jer ide... Miklós!

WESSELÉNYI *(odamegy érdeklődéssel)* Igen?!

SÁNDOR *(balkan)* Bévallom... egész életemben nagyon büszke voltam...

WESSELÉNYI *(csodálkozva)* No...

SÁNDOR ...arra, hogy te, az altruista főnemes engem, erdővidéki paraszt származású, hétszilvafás kurtanemest barátságodra méltattál.

WESSELÉNYI *(kezeit a vállára helyezi)* Hiszen, mindkettőnk ideái és céljai közösek voltak — ezért tudtunk igazi barátok lenni!... Bevallom: mindig csodálkoztam, hogyan bírod a sok terhet, a rengeteg munkát?!

SÁNDOR A lélek erejével... *(Csend)* Barátom! *(Megragadja Miklós kezét)* Fut az idő... lassan lejár... Ez az utolsó találkozásunk! Négy nap van még hátra ebből az esztendőből... Nem vágyom megérni az 1842-iket, készen állok az utolsó útra... *(Csend)* Örökségül *(mutatóujját felemelve)*... szellemi örökségül hagyom Rád: állj a nemzet szolgálatában mindenkor!

WESSELÉNYI Igen, Sándor: A nemzet szolgálatában mindenkor!

SÁNDOR *(Inti)* Eredj! *(Kérő hangon)* Eredj, Miklós!

WESSELÉNYI De, szeretnék...

SÁNDOR *(határozott hangon elhárítja búcsúját)* Nem! *(Kezével búcsút int).*

Wesselényi a kijárat felé hátrál integetve. El.

A színpal mögül felhangzik az Unitárius Énekkönyv

108. énekének — Könyörülj, Úr Isten... — dallama.

SÁNDOR *(kétszer köbög, utána a fejéhez kap)* Jaj a fejem! *(Szünet)* Én már nem a Földön élek... engem már semmi sem köt e sártengerhez... magasan fölötté lebegek, ezért nem köt a felejtés iszaptömege... mert a lélek felemel... a szerelem éltet... *(Szünet)* Jöjjetek, emlékek!... Zefirke! Emlékek világa, ahol mindig veled lehetek... ahonnan soha senki sem úzhet el, mert a SZERELEM erősebb, mint a halál...

Függöny.

Ráduly János

Valami fontosat

Benned
valami fontosat,
vérpezsdítő értéket
pillantottam meg:
arcod pírjában — derengő hajnalt,
hangodban — Bartók-muzsikát,
melled villódzásában — felhőtlen vágyat,
álmodban — felszabadító imát,
tekintetedben — szálas jövődöt,
combod ívében — biztos megmaradást...
Este?
Ó,
te se keresd bennem
a halált.
Ne!
Sohase!

Haikuk

Petőfi Sándor

Én szembenéztem
a dacos örökléttel.
Nem alázott meg.

Tüzeket

Tüzeket csíhol
az értelem. Jókedvünk
most felszikkázik.

Örömmé

Újjáépítlek
szárnyaló vágyaimból.
Örömmé teszek.

Védangyal

Megcsinosítom
a lelkedet: védangyal
lesz a szívem fölött.

Megtép

Kínoz, megtép a
történelemmé való
átminősülés.

Átlendít

Mesteri Halál:
átlendít — könnyedén — a
nagy végtelenbe.
